

Бошко Ђуричковић

О ИСТОРИЈИ СКЈ

Када је ријеч о „Историји Савеза комуниста Југославије“ немам намјеру да говорим о значају овог рада у цјелини, нити да дајем цјеловито мишљење о њему, већ желим само да изнесем један утисак. То чиним због тога да би се при даљем раду на историји о томе повело више рачуна. Тај мој утисак се односи на обраду неких периода и на метод који је примијењен у тој обради. Он се састоји у томе да у обради неких раздобља живота и рада КПЈ (СКЈ) није успјело да се изађе из оквира, боље рећи окова, оцјена и разматрања које су дате у вријеме када су се догађаји збивали или непосредно послије њих. Та разматрања и оцјене из одређених разлога, у своје вријеме, можда су и имали неко оправдање, али данас, за историчара, не само да не могу бити оправдање већ су због једностраности и других разлога научно неприхватљиви.

Да будем још јаснији: суштина моје замјерке је у томе да се недовољно користе накнадна истраживања и достигнућа науке, већ се креће путем понављања оцјена које су дате у времену које је ограничавало њихову свеобухватност и који не гарантује увијек потпуну тачност и објективност.

Покушаћу да то илуструјем на конкретним пријмерима:

1) На страни 106 Историје пише: „Изабран је Централни комитет од 16 чланова, а у Политбиро Централног комитета КПЈ изабрани су: Ђуро Ђаковић, Ђуро Салај, Живорад Пећарски (који су чинили Секретаријат Политбироа), Лазар Стефановић и Јован Малишић“. Ради се о ЦК-у који је изабран на Четвртм конгресу КПЈ у Дрездену, 5. — 16. новембра 1928. године. Колико је до сада познато, Јован Малишић-Мартиновић био је изабран за политчког секретара ЦК КПЈ, па је према томе био и у Секретаријату. О томе се говори у: а) „Прегледу историје Саве-

за комуниста Југославије“, издање Института за изучавање радничког покрета, Београд 1963, на страни 158; б) у Новим прилозима за биографију Јосипа Броза Тита, аутора Владимира Дедијера, у издању „Либурије „Ријека“ и (суиздавач) „Младости“, Загреб, од 1981. године, у прилогу стр. 336; ц) у реферату на Петом конгресу КПЈ 1948. године, Тито на једном мјесту каже: „Послије смрти друга Ђура Ђаковића руководство, на челу с Мартиновићем...“ (Пети конгрес КПЈ, издање „Културе“, 1948, стр. 39).

И ово се мора схватити као тврдња да је Јован Малишић био политички секретар ЦК КПЈ. Може се без претјеривања рећи да је то општепозната ствар. Шта је аутора руководило да овако поступи — мени није могуће објаснити, а нарочито када се то десило после конкретне примједбе и упозорења које смо учинили Милија Станишић и ја у писменој форми 19. 3. 1985. године.

2) На страни 189 и 190 говори се о почетку и размаху устанка у Србији, па се наставља: „Неупоредиво надмоћније немачке трупе су током двомесечних борби — од краја септембра до почетка децембра 1941. — упркос местимичном одлучном отпору партизанских јединица, поново запоселе ослобођену територију, вршећи најдрастичније репресалије над народом“ Затим се наставља са набрајањем жртава, села и градова у којима су вршена масовна стријељања, и злочини, да би на крају завршило сљедећом констатацијом: „По одлуци Врховног штаба НОВПОЈ, језро партизанских јединица у првој половини децембра 1941. повукло се у Санџак, а партизански одреди који су остали у овом делу Србије, под сталним притиском окупаторских трупа, били су разбијени“.

Овдје је аутор прекинуо везу у казивању између непријатељске офанзиве и одлуке Врховног штаба о повлачењу снага у правцу Санџака, па некако испада као да то двоје нема неку узрочну везу. У ствари, одлука о повлачењу је донесена у изузетно неповољној ситуацији по снаге НОП-а, усљед офанзиве непријатеља, чак се може рећи и да другог избора у том моменту није било. Непријатељ који је после двомјесечних борби, са појачаним снагама 26. новембра кренуо из својих полазних рејона Краљево — Крагујевац — Ваљево ушао је у Ужице 29. новембра у великој мјери изненадивши наше снаге и врховно командовање. Од 5 чланова Врховног штаба, који су се тада задешили у Ужицу, сваки се повлачио како је знао и умιο, а то је исто било и са јединицама. Цеста Ужице — Златибор није уопште онеспособљена за саобраћај, иако је то била сигурно једна од најповољнијих цеста за рушење у Југославији. То је имало за последицу да је непријатељ убрзо избио на Златибор, гдје је побио и тенковима погазио, по неким изворима, око 150 партизана, а по другима чак и до 700. То су углавном били рањени

борци. На Кадињачи је изгинуо легендарни Раднички батаљон, захваљујући, између осталог, неправилној тактичкој употреби те јединице. Као што се види, ради се о једној ситуацији у вези скојом би морале да се изнесу неке критичке примједбе на наш рад. Како ћемо касније видјети, то се за друге крајеве и сличне ситуације обавезно ради.

Може ми се приговорити да је ово историја КПЈ а не војна историја НОР-а, па да зато нема потребе улазити у те детаље. Ја бих то прихватио, ако би се тако поступило у сваком случају, али то у овој књизи није учињено. Међутим, ја ово износим и због тога што током рата, а и касније, овим збивањима није дата критичка оцјена у партијским материјалима, па се поставља питање — није ли то разлог да се због тога и сада та ситуација не објашњава у потпуности. Мислим да се управо о томе ради, па због тога ово и износим. У нашим документима о пропустима и тешким посљедицама из тог периода нема критичких оцјена, али то не може и не смије никако бити разлог историчару да то не уради на бази постојећег материјала. Претпостављам да се то чини због тога да се не би давале критичке примједбе на рад врховног командовања, али то за историју и историчара не може и не смије бити разлог. Коначно, изношење чињеница не може никоме бити од штете.

3) На страни 191 говори се о устанку у Црној Гори, па се на крају каже: „Ударно језгро партизанских снага Црногорски партизански одред за операције у Санџаку, јачине 3.690 бораца, извео је 1. децембра напад на италијански гарнизон у Пљевљима, претрпевши тешке губитке (472 погинула и рањена). Иако је неуспех у овом нападу имао негативне последице по даљи развој устанка оружане акције крајем децембра 1941. биле су у успону, а партизанске јединице поново контролисале знатан део територије Црне Горе“.

Напад на Пљевља с правом је критикован и у оно доба и касније, па је правилно што то истиче и аутор овог дијела књиге, али је несхватљиво због чега пријмењује два аршина за догађаје који су се збивали истих дана на суједним теренима. То ме наводи на помисао да аутор критикује оно што је критиковано непосредно после збивања, а оно што није критиковано, из било ког разлога, ни он критички не разматра. Код оцјене значаја дејства Црногорског НОП одреда за операције у Санџаку аутор је видио само оно што се негативно завршило, а заборавио је да истакне да су присуство Одред у Санџаку и његови жестоки удари по Италијанима одиграли непроцјењиво значајну улогу у прихватању снага које су се повлачиле из Србије, а тиме имали „и далекосежне позитивне последице за даљи развој Народноослободилачког устанка“ (Кардељ).

4) На страни 224—226 говори се о ситуацији у Црној Гори, Санџаку, Херцеговини и југоисточној Босни у првој половини

1942. године. Исправно и свакако са жељом да се то посебно апострофира, констатује се: „По доласку у Фочу, крајем јануара 1942. ЦК КПЈ и Врховни штаб наставили су рад на консолидацији и повезивању жаришта народнослободилачког покрета у источној Босни, Црној Гори, Херцеговини и Санџаку с циљем да се одатле тежиште помера у Србију“

Баш у том периоду сусрећемо се са једном сасвим погрешном проценом ситуације у погледу снага четничког покрета и опасности која нам је пријетила од њих. Четнички покрет, помогнут и омогућен од окупатора, потпуно је у нашим процјенама потцијењен и стваран је утисак и расположење да га је могуће у клици уништити, да је Црна Гора „пролетерска“ и слично. Погрешност ове процјене може се доказати низом докумената Врховног штаба који потичу из оног доба. Таква погрешна процјена имала је веома незгодне посљедице по развитак НОП-а у оном периоду, на оном терену. Наше снаге су ангажоване нецјелиходно због тога што је непријатељ потцијењен, па су због тога и наше акције давале неповољне резултате. У свим оцјенама из рата, а то се понавља и у послијератном периоду, кривица се ставља на главне штабове, а у првом реду на Главни штаб и ПК Црне Горе. Мислим да се код те критике и разматрања, колико год била оправдана, мора видјети и мјесто и улога ЦК КПЈ и Врховног штаба, као највишег војног и политичког органа који је био ту — на терену. Значи, у погледу одговорности за развој ситуације у том погледу не може се потпуно искључити Врховни штаб, што се у овом случају апсолутно чини, иако је констатовано да је он „консолидовао и повезивао жаришта устанка“.

На једноме мјесту се на страни 225 каже: „Напори ПК КПЈ и Главног штаба НОПО за Црну Гору да се још у почетку спречи ова активност и разбију четничке јединице нису донели резултате“. Ваља напоменути да су ПК и Главни штаб овакве напоре чинили, поред своје процјене и на основу наређења ВШ.

Мислим да из овога, поред тога што се види потцијењивање снага четничког покрета, произлази и потпуно несхватање ситуације. Немогуће је било разбити и уништити четнике докле год је постојао окупатор, јер им је он помагао у сваком погледу, а у случају нужде — имали су сигурно склониште у његовим гарнизонима. Ми смо на неком сектору могли разбити неку четничку јединицу, али су се они склањали у италијанске гарнизоне, гдје им ми нијесмо могли ништа учинити. Ту су се они припремали уз помоћ окупатора и бивали сваким даном све јачи, док смо се ми, усљед низа неповољних околности, исцрпљивали и сваког дана бивали све слабији. У томе се и састоји погрешна процјена ситуације са наше стране.

У истом тексту се оцјењује да је непријатељ — окупатор — имао око 100.000 војника у том периоду према нашим снагама, што се не би могло прихватити као тачно.

Ако узмемо у обзир цјелокупну слободну територију у Црној Гори, Санџаку, Херцеговини и источној Босни, што је представљало једну цјелину, па се мора тако поступити, онда је непријатељ према њој имао 11 комплетних и 1 некомплетну италијанску дивизију (укупно око 160.000 војника); једну њемачку дивизију и један пук из друге дивизије; усташко-домобранске снаге у јачини до двије дивизије и четничке снаге јачине такође до двије дивизије. То би укупно било преко 200.000 непријатељских војника.

Као узрок нашег пораза у Црној Гори, Санџаку, Херцеговини и источној Босни у књизи се наводи пуно разлога, који свакако стоје, у већој или мањој мјери, али је по моме мишљењу основни и најзначајнији узрок — снага непријатеља који је био јачи од нас и наша погрешна процјена да смо ми јачи од противника.

На основу свега реченог, добио сам утисак да неке оцјене у овој књизи произилазе из онога што је речено и оцијењено у рату, да се не излази из оквира постојећих оцјена. Мислим да има довољно елемената да се те оцјене употпуне и прилагоде науци и научним сазнањима, јер оне из рата ипак носе печат времена у коме су дате.

5) У овој Историји није назначен датум одржавања састанка ЦК КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак на коме је прихваћена одлука ЦК о отпочињању оружаних акција против окупатора и разрађене мјере њене конкретне примјене, иако је он у првобитним верзијама које смо имали и о њима давали мишљење стајао. Ово је учињено на бази приговора другова који заступају мишљење да као дан састанка треба да остане 8. јули, упркос чињеници да је тај датум установљен бирократско-административним путем: 20 година пошто се догађај збио. Ми смо том питању посветили један састанак у Комисији Предсједништва ЦК КП Црне Горе за Историју СК Црне Горе. Ту смо непобитно утврдили, на основу историјских докумената, да је тај састанак одржан 10. јула 1941. године. Аргументи који су изнесени против не спадају у категорију доказа који имају научну вриједност, већ у област става: кад смо то једном последице 20 година поставили тако и то је ушло у енциклопедије и литературу, сада је то незгодно мијењати. Као што се види, ради се о једном прилазу овом питању који је неодржив. Ја на ово указујем баш због тога што нам се, ето, дешава да се узимају у обзир бирократско-административне одлуке на рачун историјских чињеница, тј. на њихову штету, па се прихватају неодрживи ставови.

Аутор овог дијела текста могао је тражити од другова из Црне Горе допунска објашњења по овом питању, па би се његовом тражењу изишло у сусрет и избјегло да се у Историју уносе поставке на бази приватних интервенција. Ово је, по мом мишљењу, метод опасан по науку и научну истину, па га због тога и износим.

Пошто сам био у прилици да видим и првобитне верзије овог дјела, било би некоректно са моје стране ако бих тек сад давао примједбе, због тога напомињем да је ауторима указано на вријеме, писменим путем, на све ове ствари. Њихово је право да прихвате или одбаце приговор, а моје је право, када је већ књига публикована, да изнесем своје примједбе.